

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

Pojetí smrti v mezigenerační perspektivě

Filip Štíbr

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Sociální a kulturní antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Pojetí smrti v mezigenerační perspektivě

Filip Štíbr

Vedoucí práce:

Mgr. Jan Kapusta, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, duben 2024

.....
vlastnoruční podpis

Rád bych poděkoval vedoucímu své bakalářské práce, panu Mgr. Janu Kapustovi Ph.D za trpělivost, odborné vedení a cenné rady, které mi v průběhu psaní této práce poskytoval.

OBSAH

ÚVOD	7
1. SMRT	8
1.1. EUTANÁZIE	9
1.2. ASISTOVANÁ SEBEVRAŽDA	10
2. POHŘEB A EKOLOGIE	11
2.1. POHŘBENÍ V RAKVI	11
2.2. KREMACI	12
2.3. „ZELENÉ POHŘBÍVÁNÍ“	13
3. HOSPICOVÁ A PALIATIVNÍ PÉČE	14
3.1. PALIATIVNÍ PÉČE	14
3.2. HOSPICOVÁ PÉČE	14
3.3. VNÍMÁNÍ HOSPICOVÉ PÉČE	15
4. TABUIZACE SMRTI	16
4.1. TABUIZACE SMRTI V ČR	17
5. VNÍMÁNÍ SMRTI A UMÍRÁNÍ	18
5.1. SETKÁNÍ SE SMRTÍ	18
5.2. SMRT BLÍZKÝCH	18
5.3. ŽIVOT A SMRT DÍTĚTE.....	19
6. SMRT, VĚK A GENDER	21
6.1. SMRT A VĚK	21
6.1.1. DOSPÍVÁNÍ	21
6.1.2. STŘEDNÍ VĚK.....	22
6.1.3. STÁŘÍ.....	22
6.2. SMRT A GENDER	22
6.3. VÝZNAM BAREV V OTÁZCE SMRTI	23
6.3.1. ČERNÁ	23
6.3.2. BÍLÁ.....	23
7. VÝZKUM VNÍMÁNÍ SMRTI V MEZIGENERAČNÍ PERSPEKTIVĚ	25
7.1. METODOLOGIE	25
7.1.1. ZPŮSOB VÝBĚRU VZORKU.....	25
7.1.2. ÚČELOVÝ VÝBĚR	25
7.1.3. VÝBĚR TYPICKÝCH PŘÍPADŮ.....	25
7.2. VYMEZENÍ VZORKU.....	26
7.2.1. GENERACE BABY BOOMERS	26
7.2.2. GENERACE X.....	26

7.2.3. GENERACE Z.....	27
8. INTERPRETACE VÝZKUMU	28
8.1. VNÍMÁNÍ SMRTI.....	28
8.1.1. VÝVOJ VNÍMÁNÍ SMRTI V PRŮBĚHU ŽIVOTA	30
8.2. PREFERENCE VLASTNÍHO POHŘBENÍ.....	32
8.2.1. PŘEDSTAVA VLASTNÍHO POHŘBU	34
8.3. NÁZORY SPOJENÉ S EUTANÁZIÍ	36
8.4. BARVA A SMRT	38
ZÁVĚR.....	41
ZDROJE	43
RESUMÉ.....	46

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá pojetím smrti a její tabuizací v mezigenerační perspektivě a zkoumá pohled jednotlivců na toto téma, které je jedním z univerzálních lidských prožitků a kterým si každý člověk musí projít. Cílem této práce je prozkoumat lidský pohled na smrt a související témata prostřednictvím mezigeneračního kontextu. Práce se zaměří na zkoumání rozmanitých názorů, postojů a emocionálních reakcí jednotlivců v různých věkových skupinách vůči smrti a závěrečné fázi života. Dalším důležitým tématem, které bude prozkoumáno, je vnímání vlastní smrti a pohřbu. Práce se zaměří na rozdíly v postojích lidí různého věku k představě vlastní smrti a bude zjišťovat, jak se mění vnímání a očekávání ohledně smrti od mladších po starší generace.

První kapitola této bakalářské práce se zaměřuje na smrt jako takovou, včetně otázek eutanázie a asistované sebevraždy. Druhá kapitola se věnuje problematice pohřbívání a ekologickým aspektům spojeným s jednotlivými způsoby pohřbení těla. Cílí také na různé způsoby pohřbívání včetně kremace a moderních trendů.

Následující kapitola se zaměřuje na hospicovou a paliativní péči, která poskytuje komplexní podporu pacientům s nevléčitelnými nemocemi. Tabuizace smrti, jakožto téma čtvrté kapitoly, odkrývá společenské a kulturní mechanismy, které ovlivňují naše chápání a nahlížení na smrt. Zároveň se jedná o téma, které bude na základě rozhovorů s respondenty detailněji rozebráno v empirické části.

Pátá kapitola se zabývá tím, co ovlivňuje vnímání smrti a umírání. Dále je zkoumáno, jak věk a pohlaví ovlivňují v našem kulturním kontextu přístup ke smrti, což je tématem šesté kapitoly.

Metodologie a vzorek zkoumaných respondentů jsou popsány v sedmé kapitole, kde je také zdůrazněn výběr respondentů ze třech generací: „Baby Boomers“, „Generace X“ a „Generace Z“. Tyto generace byly zvoleny na základě jejich zkušeností z rozdílných dob a politického uspořádání české společnosti.

V závěrečné kapitole jsou shrnuty klíčové poznatky získané z výzkumu a rozebrány jejich důsledky pro společnost.

1. SMRT

Smrt je téma, které jednou potká každého z nás, i přesto se lidé takovým debatám raději vyhýbají. Přesto v myšlenkách vyvolává spoustu nezodpovězených otázek. Proto tato práce zkoumá různé aspekty tohoto tématu. Snaží se pochopit, jak lidé po staletí ke smrti přistupovali a jaký rozdíl v chápání přináší zrychlený svět plný technologií.

Janoušek definuje smrt jako: „*Nezvratné zastavení všech životních pochodů, jejich vzájemné souhry a definitivní přerušeni látkové výměny v organismu.*“ (Špatenková et al. 2014: 34)

V minulosti byla smrt vnímána jako obvyklá a nepřehlédnutelná část života. Lidé vyšších vrstev si mohli na konci života dovolit kvalitnější odchod díky službám, duchovnímu vedení a lékařské pomoci, což vedlo k většímu komfortu. Pro osoby s nižším sociálním postavením bylo běžné odcházet ze života v chudobě bez jakékoliv opory. Každodenně docházelo k úmrtím ve všech věkových kategoriích, přičemž bylo naprosto běžné umírání novorozenců, způsobené nekvalitní a hůře dostupnou potravou (Haškovcová 2007).

Haškovcová (2007) popisuje tři druhy smrti: pomalou, náhlou a rychlou. Pomalá smrt, nazývaná také jako avizovaná, je často vnímána rodinou jako lépe zvládnutelná, ovšem jinak tomu je pro samotného umírajícího, který ve většině případů trpí. Jedním z typů náhlé smrti může být například tragický konec při automobilové nehodě. Dalším druhem je smrt rychlá, typickým případem je mrtvice. Jak náhlá, tak i rychlá smrt mohou rodinu zasáhnout bez jakékoliv přípravy na takovou událost. Dnešní společnost často preferuje právě tyto formy úmrtí. V dřívějších dobách byla příznivěji vnímána pomalejší forma smrti, protože blízcí měli příležitost se s umírajícím řádně rozloučit a psychicky se na jeho odchod připravit.

Moderní lékařská péče přinesla změny ve vnímání smrti. Dříve byla smrt vnímána jako přirozená součást života, zatímco dnes se život, mnohdy nesmyslně, uměle prodlužuje. Lékaři sice nemohou smrti zabránit, ale dokáží ovlivnit její časový průběh. Umírajícího mohou udržovat při životě od několika hodin až po dlouhé roky. Někdy jsou přijatá opatření k zmírnění bolesti spojena s prodloužením života. Avšak v některých situacích toto prodlužování života může být cílem samo o sobě, kdy nemocniční personál odmítá ukončit léčbu, která udržuje pacienta v umělém spánku (Ariès 1981: 112).

Přidalová (1998) popisuje pokrok v oblasti lékařské vědy, který přinesl ještě další faktor. Dříve se lékaři zaměřovali především na léčbu příznaků konkrétních nemocí. Ovšem díky pokroku v diagnostice je možné identifikovat, co onemocnění způsobuje, a následně se zaměřit přímo na konkrétní příčiny. To vede k prevenci onemocnění a k provádění radikálních léčebných zákroků, jako je například transplantace orgánů nebo chirurgické odstranění nádorů. Vznikla racionální představa, že smrt nenastává proto, že lidské bytosti jsou smrtelné, ale že umírají kvůli „něčemu konkrétnímu“. Každá individuální smrt je vnímána jako důsledek selhání nějakého aspektu lidského těla, což vede k představě, že každá smrt má své určité příčiny, které lze objasnit.

1.1. EUTANÁZIE

V oblasti lékařské etiky existuje jen málo termínů, které by měly tolik odlišných významů jako slovo „eutanázie“. Etymologický význam pochází z řeckých slov „eu“ znamenajícího „dobrý či správný“ a „thanatos“, což znamená smrt. Nicméně v dnešní době je eutanázie často chápána spíše jako symbolický akt, kdy lékař na žádost pacienta aktivně ukončí jeho život. Pacient při tom musí být duševně schopen rozhodovat, mít dostatek informací a jednat bez vnějšího nátlaku (Marek 2019: 9). Zvláštní formou je eutanázie pasivní, při které lékař zastaví léčbu, která by jen prodlužovala trápení pacienta. To znamená, že se zdravotní péče o pacienta omezí či zastaví, což má za následek přirozené ukončení života. Typickým příkladem pasivní eutanázie je zastavení podávání léků nebo odpojení zdravotnických přístrojů, které udržují život pacienta, ale nepřispívají k jeho uzdravení. (Haškovcová 2007: 120-121).

V současné době je eutanázie povolena v několika státech po celém světě. Mezi ně patří Belgie, Lucembursko, Nizozemsko, Kolumbie, Portugalsko, Španělsko, Nový Zéland a Kanada. Tyto země mají právní systémy, které umožňují lékařům provádět eutanazii za určitých podmínek, obvykle spojených s těžkou nevléčitelnou nemocí nebo trvalým utrpením pacienta. Tato legislativa obvykle stanovuje přísná kritéria pro poskytnutí eutanázie a zajišťuje dodržování přesných postupů a kontrol.

V České republice je eutanázie právně označena jako trestný čin. Hlavním důvodem, proč není eutanázie legalizována, je obava z jejího zneužití (Haškovcová 2007: 132).

1.2. ASISTOVANÁ SEBEVRAŽDA

V tomto kontextu je důležité zmínit i význam asistované sebevraždy. Asistovaná sebevražda není totožná s eutanázií. Jedná se o úmyslné zabití jedince, který se sám rozhodl. Jedna osoba poskytuje druhé informace, radu nebo prostředky, které umožňují spáchání sebevraždy. Jde o pomoc osobě, která má zájem o ukončení svého života, nikoliv o přímé provádění ukončení života (Stehlíková in Ptáček 2012: 17).

Při asistované sebevraždě se rovněž, podobně jako u běžné sebevraždy, musí jedinec rozhodnout mezi životem a smrtí. Zatímco sebevražda obecně může mít různé motivace, které jsou často nepředvídatelné, asistovaná sebevražda se obvykle zvažuje pouze v případě vážně nemocných nebo umírajících jedinců, což úzce souvisí s problematikou eutanazie, kdy se pacientovi s nevléčitelnou nemocí umožní ukončení života za účelem zmírnění jeho utrpení (Vokurka in Baštecká 2003: 164).

2. POHŘEB A EKOLOGIE

Tato kapitola se zabývá jednotlivými pohřebními rituály, jelikož tradice rozloučení se se zemřelými jsou zakořeněny v kulturách po celém světě jako způsob vyjádření úcty. S rostoucím povědomím o environmentálních dopadech lidských činností se nicméně stále častěji hovoří o ekologické udržitelnosti i ve sféře pohřebních praktik. Proto se tato kapitola zaměřuje i na spojení mezi pohřebními tradicemi a ekologií, nahlíží na různé metody pohřbívání a jejich dopad na životní prostředí.

Davies (2007) zkoumá vývoj pohřebních obřadů a upozorňuje na trvalou lidskou potřebu hledat různé způsoby, jak se zbavit těl zemřelých. Celý proces začíná tím, že živí pociťují rituální znečištění, proto se těla mrtvých odstraňují z jejich okolí. Obliba pohřbívání nebo kremace se během staletí různě měnila v souladu s dominantními náboženskými přesvědčeními a podmínkami prostředí.

Společenské hodnoty se v současnosti stále více soustřeďují na ochranu životního prostředí. Tento trend má své kořeny v 19. století, kdy narůstala poptávka po reformě ve zdravotnictví a změnách v městském plánování. To vedlo k rozvoji moderní metody kremace, která byla původně vnímána jako hygienický způsob nakládání s mrtvými těly, čímž se předešlo přeplněným a nákazami postihnutým městským hřbitovům. Nicméně na začátku 21. století si někteří lidé kladou otázky ohledně možného negativního dopadu kremace na ovzduší, které může být způsobeno chemickými zplodinami. Zájem o veřejné zdraví v nově industrializovaných oblastech 19. století se postupně rozšířil na obavu o životní prostředí jako celek, včetně ochrany ozonové vrstvy, tropických deštných pralesů a biodiverzity. Tento posun ve vnímání světa naznačuje přechod od diskusí náboženských témat k otázkám péče o životní prostředí a budoucnost planety (Davies 2005: 82).

2.1. POHŘBENÍ V RAKVI

Smrt není pouhým individuálním okamžikem, podobně jako život není jen soukromou záležitostí. Stejně jako v případě dalších významných životních událostí je i smrt obvykle ošetřena prostřednictvím kolektivního obřadu. Tento obřad má za cíl vyjádřit spojení jednotlivce s jeho rodinou a širší společností. Je to způsob, jakým se lidé společně

sdužují, aby vyjádřili poslední poctu a solidaritu s umírajícím a jeho blízkými (Ariès 1981: 105).

Pohřbívání v tradičních rakvích představuje významné ekologické problémy. Výroba rakví zahrnuje masivní využití dřeva, což má za následek odlesňování a ztrátu biodiverzity. Dále jsou rakve běžně ošetřovány chemikáliemi pro zachování těla, což může vést ke znečištění půdy a podzemních vod. Pohřební místa často zabírají rozsáhlá území, což negativně ovlivňuje místní ekosystémy a zemědělskou půdu (Stejskal, Šejvl 2011: 124).

Navíc tradiční pohřbívání může být finančně náročné a ekonomicky neudržitelné. Kromě toho mnoho rakví obsahuje estetické prvky vyrobené z kovu a jiných, špatně rozložitelných materiálů, které se neustále hromadí v půdě a mohou mít dlouhodobé negativní dopady na životní prostředí.

2.2. KREMACI

Pohřbívání těl žehem bylo považováno za symbol pokroku a přirozený důsledek modernity. Kremace byla prezentována jako moderní trend spojený s vědeckým pokrokem a krematoria byla považována za účelná zařízení, která nabízejí větší hygienu, čistotu a ochranu zdraví. Podporovatelé kremace zdůrazňovali její relativní nákladovou efektivitu, praktičnost (možnost přepravy urny na dlouhé vzdálenosti) a fakt, že krematoria nezabírají tolik místa jako tradiční hřbitovy (Šejvl, Špatenková 2014: 172).

Kremace je proces, při kterém se tělo rozkládá na popel pomocí tepla a plamene. Ačkoli je často vnímána jako pohodlnější a cenově dostupnější alternativa k tradičnímu pohřbu, má potenciál negativně ovlivnit životní prostředí. Jedním z hlavních ekologických problémů spojených s kremací je emise škodlivých látek uvolňujících se do atmosféry, včetně oxidu uhličitého, oxidů dusíku, oxidu siřičitého a pevných částic.

Existují však ekologicky šetrné přístupy k provádění kremace, například volba poskytovatele kremačních služeb, který využívá obnovitelné zdroje energie pro pohon kremačního zařízení, jako je solární nebo větrná energie, což může výrazně snížit ekologický dopad tohoto procesu (Pospíšilová Tomášková 2023).

2.3. „ZELENÉ POHŘBÍVÁNÍ“

V dnešní době roste zájem o „zelené“ pohřbívání nebo pohřbívání v souladu s přírodou. Tento typ pohřbu představuje nový způsob ukládání těl do různých přírodních prostředí místo tradičních hřbitovů. Například může jít o umístění těla do krajiny, kde později vznikne les. Těla mohou být pohřbena i na mýtinách stávajících lesů. Při tomto pohřbívání se nevyužívají tradiční rakve nebo urny, které oddělují tělo od půdy, ale rakve vyrobené z přírodních materiálů, které urychlují rozklad těla. Často je také preferováno, aby lidé tělo na místo posledního rozloučení přinesli osobně, což umožní bližší kontakt se zemřelým. Tyto pohřby kladou důraz na přirozenost smrti a návrat těla zpět do přírody. O „zelený“ způsob pohřbívání je stále větší zájem, nejen mezi odborníky, ale také u široké veřejnosti (Davies 2005: 86).

3. HOSPICOVÁ A PALIATIVNÍ PÉČE

Prvním krokem k porozumění je konkrétní vymezení terminologie vztahující se k „hospicové péči“ oproti „paliativní péči“. I přes častou záměnu těchto pojmů je nutné zdůraznit, že tyto dva koncepty, jakkoliv úzce spolu souvisejí, mají rozdílný význam a zaměření.

3.1. PALIATIVNÍ PÉČE

Paliativní péče je zaměřena na zlepšení života pacientů s pokročilými nevléčitelnými nemocemi. Nejedná se o léčbu samotného onemocnění, ale o poskytnutí maximálního komfortu a pohodlí pro pacienta i jeho nejbližší. Tento přístup zahrnuje léčbu bolesti, psychosociální podporu a duchovní péči. Důležitým aspektem je respektování individuality pacienta a jeho hodnot, kdy je on sám aktivně zapojen do rozhodování ohledně své péče. Cílem je zajistit důstojný a kvalitní život pro pacienty a jejich rodiny v období nemoci a konci života (Munzarová 2005: 62).

3.2. HOSPICOVÁ PÉČE

Hospic je speciální zařízení, které se zaměřuje na poskytování paliativní péče pacientům s pokročilými nevléčitelnými nemocemi, s cílem zlepšit jejich kvalitu života v posledních fázích nemoci. Odlišuje se od běžných nemocničních zařízení tím, že kromě lékařské péče zahrnuje také významnou sociální podporu jak pro pacienty, tak pro jejich rodiny. Tato kombinovaná péče podstatně zlepšuje kvalitu života jedinců v pokročilém stádiu nemoci (Dragomirecká, Sedlářová et al. 2015: 14).

Je důležité si uvědomit, že i když speciální paliativní péče a hospicová péče mají mnoho společných prvků, existují i rozdíly mezi nimi. Hospicová péče se zvláště zaměřuje na sociální a duchovní potřeby umírajících pacientů. Ředitelé těchto zařízení popisují, jak po příchodu pacientů do hospice a stabilizaci jejich zdravotního stavu dochází k pozitivní změně, jak pacienti znovu nalézají sílu a touhu prožívat své poslední dny naplno a umírají v souladu se svým osudem (Dragomirecká, Sedlářová et al. 2015: 14).

3.3. VNÍMÁNÍ HOSPICOVÉ PÉČE

V minulosti se začaly objevovat názory, že smrt je záležitostí výhradně lékařů a nemocnic, což vedlo k pocitu odosobnění a oddělení od rodiny. Mnozí vnímali hospitalizaci umírajících jako narušení důstojnosti a nevhodné umístění do sterilního prostředí. Hospice se staly odpovědí na tyto obavy, přesunující důraz z lékařské péče na péči o celkový komfort pacientů a podporu jejich rodin. Tím umožnily umírajícím trávit své poslední dny v domácím a podpůrném prostředí (Davies 2005: 77).

Hospice jsou speciální zařízení, která mají kořeny v náboženských tradicích zaměřených na pomoc umírajícím a přípravu na posmrtný život. Nicméně od poloviny dvacátého století se hospice začaly více soustředit na duchovní aspekty péče, což zahrnuje hlubší pochopení života a existence jedince. Tento holistický přístup k léčbě zdůrazňuje důležitost vnímání jednotlivce jako celku, nejen jeho fyzických symptomů, ale i psychických a duchovních potřeb. Hospice jsou podporovány dobrovolníky, kteří oceňují jejich přístup a aktivně se podílejí na péči poskytované umírajícím. Zdůrazňují, že hospice umožňují umírajícím být ve středu pozornosti a péče, místo aby byli pouhými pacienty na oddělení (Davies 2005: 77).

I přesto, že mnoho hospiců má kořeny v křesťanské tradici a mnoho zaměstnanců je hluboce věřících, není jejich záměrem prosazovat náboženské přesvědčení, ale spíše povzbudit každého, kdo se připravuje na smrt, aby se zamyslel nad svými myšlenkami a názory. Hlavním cílem je poskytnout podporu a komfort v této obtížné fázi života, a díky hnutí hospiců začínáme vnímat umírání jako přirozenou součást lidské existence a završení životního cyklu (Davies 2005: 78).

Davies (2005) dále zmiňuje pohled kritiků hospicové péče, kteří argumentují, že hospice odvádějí umírající z jejich domovů, a to může dále zesílit pocit jejich okrajovosti. Nicméně, hodnocení tohoto tvrzení závisí na individuálním pohledu a zkušenostech každého jednotlivce.

4. TABUIZACE SMRTI

Během středověku a období romantismu lidé přijímali smrt jako přirozenou součást života. Zvládali ji pomocí tradičních rituálů a byli s ní smířeni. Dnes většinou vnímáme smrt jako neočekávaný zásah narušující obvyklý průběh života. Smrt se stala tabuizovaným tématem, kterému se společnost snaží vyhnout. Kromě úmrtí významných osobností se běžné smrti nevěnuje téměř žádná pozornost. V městském prostředí není snadné zaznamenat takovouto neobvyklou událost. Tradiční, černo-stříbrné pohřební vozy byly nahrazeny obyčejnými černými auty, které jsou v běžném provozu téměř k nerozeznání. Společnost již nepocítuje pozastavení všedních událostí, jelikož smrt jednotlivce nemá vliv na širší okolí (Ariès 1981: 106).

Od šedesátých let 20. století můžeme v oblasti moderních sociálních věd sledovat novou vlnu zájmu o problematiku smrti a umírání. Během rozsáhlých akademických debat se vytvořila skupina autorů, mezi které patří jména jako P. Ariès, G. Gorera, E. Kübler-Rossová nebo N. Elias. Tito autoři poukazují na fakt, že moderní společnost trpí strachem ze smrti. Lidé s ní bojují skrze své emoce, často je spojována s nepříjemnými až hrůznými představami a raději ji vytlačují na okraj svého myšlení. Nedokáží se jí postavit, a tak se stává umírání v moderním světě traumatem jak pro umírajícího, tak pro jeho nejbližší okolí. Smrt se podle těchto autorů stává tabu v moderní společnosti (Přidalová 1998: 347).

Druhá skupina autorů má opačný názor ohledně toho, jak moderní společnost přistupuje k otázce smrti. Patří sem autoři jako T. Walter, R. Blauner, R. G. Dumont a D. C. Foss. Podle nich není tabuizace smrti v moderní společnosti tak všeobecná a tragická, jak tvrdí první skupina. Tito autoři zdůrazňují, že vyhýbání se tématu smrti je spíše určeno sociálními a geografickými faktory než celkovým postojem společnosti. Podle psychologických studií je strach ze smrti různý podle věku, pohlaví, náboženského vyznání, rasového původu, rodinné situace a dalších charakteristik. Lidé staršího věku často projevují menší strach ze smrti než mladší dospělí. Ženy se obvykle bojí smrti více než muži a věřící mívají nižší úroveň strachu ze smrti než ateisté. Také sociální faktory, jako je životní situace, bydlení a vzdělání, ovlivňují vnímání smrti a strachu z ní (Wass in Přidalová 1998: 348).

Ti, kteří vyjadřují pochybnosti ohledně univerzální platnosti tvrzení, že moderní společnost má přehnaný strach ze smrti a tabuizuje ji, mají pravdu v tom, že lidský strach

ze smrti existuje od pradávna. Moderní lidé nejsou jediní, kteří se snaží vyhnout konfrontaci se smrtí. Jakým způsobem se strach ze smrti projevuje, jak je potlačen nebo překonán, závisí na společenském prostředí. Tradiční společnosti často neměly dostatečné prostředky k tomu, aby se smrti účinně vyhnuly. Moderní člověk disponuje odlišnými nástroji a technologiemi, které mu umožňují smrti vzdorovat. Přestože smrt nikdy nebyla příjemným zážitkem, lidé v tradičních společnostech se s ní často smiřovali, nebo se s ní vyrovnávali v souladu s možnostmi, které jejich prostředí nabízelo. Naopak moderní lidé často usilují o útěk před smrtí, protože v mnoha případech to možné je (Přidalová 1998: 350).

4.1. TABUIZACE SMRTI V ČR

Nešporová (2007) popisuje vytěšňování smrti z moderní společnosti v České republice, kde se situace zlepšuje až na přelomu tisíciletí. Politický vývoj, zejména v období socialismu, kde byla smrt vnímána negativně, výrazně přispěl k tabuizaci smrti. V době socialismu byl důraz kladen převážně na materiální stránku života, duchovní aspekty byly nežádoucí. V té době se uplatňovaly snahy vytěšnit smrt a zdůrazňovat pozemský život. Odklon od církevně organizované víry, vysoká míra sekularizace a nedostatek tradičních rituálů, včetně pohřbů, ovlivnily vnímání smrti v české společnosti. Také druhá světová válka a orientace medicíny na prodlužování života měly svůj podíl na tabuizaci smrti. Odsunutí od křesťanských tradic a náboženských hodnot, individualizace truchlení a úpadek sociálních vztahů byly další faktory, které podporovaly tabuizaci smrti v socialistické společnosti. Od devadesátých let se situace začala měnit, ale v některých ohledech zůstává česká společnost pozadu za západními státy v oblasti péče o umírající. Paliativní medicína a hospicová péče se u nás rozvíjejí pomalu, ačkoliv se objevují snahy přijmout moderní přístupy k umírání a péči o umírající.

5. VNÍMÁNÍ SMRTI A UMÍRÁNÍ

5.1. SETKÁNÍ SE SMRTÍ

Obecně platí, že první setkání se smrtí nastává, když zemře někdo v našem okolí. Pro děti, které slyší o něčí smrti, to může být pouhá informace nemající velký význam. Ve filmech a televizních pořadech každý den „umírají lidé“, tato smrt ale nemá výrazný dopad na přemýšlení o ní. Když však zemře někdo v rodině, i když je to vzdálený příbuzný, pro blízkého to může být bolestivá zkušenost. Dítě může například vidět, že jeho matka trpí ztrátou její sestřenice, která pro něj osobně může být neznámá. Takové situace jsou pro dítě učícím se momentem, který mu pomáhá pochopit bolest ztráty. Nicméně ani tato zkušenost nedokáže plně připravit dítě, které už možná vyrostlo a má vlastní rodinu, na smrt rodičů, partnera nebo dokonce vlastního potomka (Davies 2005: 21).

Mnoho lidí souhlasí s tím, že jejich život před a po zkušenosti zármutku je značně odlišný. Dokonce i ti, kteří mají dennodenně styk s bolestí způsobenou smrtí, jako jsou kněží nebo pracovníci pohřebních služeb, často zjistí, že sami prožívají hluboký zármutek nad úmrtím někoho blízkého. Existuje však i další forma smutku, kterou Davies (2005) nazval „osobní uvědomění si smrti“, která popisuje okamžik, kdy si jedinec uvědomí vlastní smrtelnost. Rozmýšlení nad vlastní smrtí může být vyvoláno různými situacemi, od úvah o smrti blízké osoby až po zjištění vlastní nemoci a očekávání brzkého konce života. Někteří lidé dosahují „osobního uvědomění si smrti“ postupně s věkem, obzvláště ve vyšším věku tato představa nebývá znepokojující. Naopak u lidí v mladším věku se představa vlastní smrti objeví náhle jako nový pocit osobního uvědomění a strachu, který předtím nezažili.

5.2. SMRT BLÍZKÝCH

V případě smrti blízké osoby dochází k prožívání pocitů strachu a úzkosti. Když je citová vazba s touto osobou velmi silná, může ztráta způsobit dlouhodobý pocit prázdnoty a postrádání smyslu života pro pozůstalého. Strach z umírání těch nejbližších nás často přivádí ke stavům bezmoci, nejistoty a obav, že nebudeme schopni ochránit své blízké před utrpením (Vymětal 2003: 235).

Příprava na klidnou smrt zahrnuje uzavření nedořešených záležitostí s živými i mrtvými a také zajištění zdravotních a finančních potřeb. Důležité je otevřeně diskutovat s blízkými o podrobnostech těchto otázek, jako je sepsání poslední vůle, správa majetku, volba místa úmrtí a plánování pohřebního obřadu. Někteří lidé se však těmto tématům raději vyhýbají, to ovšem neznamená, že by o těchto věcech nepřemýšleli (Dass 2000: 161).

Po úmrtí blízké osoby se často projeví prvotní stav ohlušení, kdy lidé pocítují zmatek a nedostatek schopnosti soustředit se. Tento stav bývá doprovázen pocitem šoku a nevíry, někdy se mohou objevit i fyzické reakce, jako je bušení srdce nebo závratě. Je to přirozená reakce na emočně náročnou událost, která často překvapí i přes předchozí očekávání. Postupem času intenzita tohoto stavu slábne, ale pro mnohé jedince trvá až do doby pohřbu. Následně začíná fáze truchlení, během níž lidé procházejí smutečnými rituály a hledají nový smysl života. Tento proces smíření se ztrátou může být velmi náročný a podpora ze strany blízkých, přátel nebo profesionálů může být klíčová pro úspěšné zvládnutí této životní situace (Haškovcová 2007: 105).

5.3. ŽIVOT A SMRT DÍTĚTE

V minulosti byly matky a rodiny často vystaveny smrti malých dětí. V některých kulturách byly děti považovány za bezvýznamné v sociálním smyslu až do doby, než dosáhly několika měsíců nebo dokonce let. Dětem, které zemřely bez toho, aniž by získaly jméno, často nebyl poskytnut rituální pohřeb. Tento fenomén byl v určité míře přítomen i v Evropě v průběhu dvacátého století, zejména v případě novorozenců a mrtvě narozených dětí (Davies 2005: 44).

Změna v kvalitě života má vliv na mezilidské vztahy. Stále více žen touží po dosažení pracovních úspěchů. S tím souvisí rozšíření užívání antikoncepce a narůstající trend menších rodin. Právě tyto faktory ovlivňují celkový pohled i představu o rození dětí. Mnoho lidí plánuje těhotenství a již před narozením přisuzuje svému nenarozenému dítěti identitu. Díky lékařské technologii je možné získat obraz zárodku v děloze, což způsobuje, že zárodek je vnímán jako „dítě“ ještě před jeho narozením (Davies 2005: 44).

K tomuto tématu se váže také otázka potratu. Někteří lidé považují potrat za vraždu dítěte, zatímco jiní zdůrazňují právo ženy rozhodovat o svém těle. Tento aspekt představuje spojení sebeuvědomění, etiky, života a smrti. Rychlý pokrok v oblasti lékařství a genetiky poskytuje naději těm, kteří nemohou mít děti, a zároveň řeší obtíže spojené s nechtěným těhotenstvím (Davies 2005: 44).

6. SMRT, VĚK A GENDER

6.1. SMRT A VĚK

S narůstajícím věkem se mění i různé pohledy na svět, jinak tomu není u smrti. Děti se poprvé s tímto tématem setkají pravděpodobně v pohádkách, kdy dochází k umírání zvířat. Ačkoliv to bývá smutné, nepřikládají tomu velkou váhu. Naopak v dospělosti či stáří se lidé se smrtí setkávají zcela běžně, ať už se jedná o přirozené umírání starších příbuzných, nebo náhlá úmrtí způsobená nehodou. V každém případě o takovém tématu jistě přemýšlejí, a proto je dobré pro účely této práce rozebrat jednotlivé věkové kategorie a jejich pohled na smrt.

6.1.1. DOSPÍVÁNÍ

V období dospívání dochází k významným vývojovým změnám, které mohou ovlivnit způsob, jakým jedinci vnímají a zpracovávají otázky týkající se smrti a smrtelnosti člověka. Během tohoto období se mladí lidé zabývají formováním své vlastní identity, hledáním vztahu k okolnímu světu a dokončováním separačně-individuačního procesu. Tyto procesy mohou způsobit nárůst zájmu o otázky spojené se smrtí a současně i zvýšený výskyt strachů spojených s touto oblastí. Jedním z hlavních strachů spojených se smrtí v dospívání může být strach z neznáma. Mladí lidé se mohou obávat toho, co přesně smrt obnáší a co se stane po smrti. Tento strach může být posílen nedostatkem zkušeností a vědomostí způsobené tabuizací tohoto tématu. Dalším častým strachem může být obava z vlastního umírání nebo umírání blízkých osob. Dospívající lidé si mohou uvědomovat svou zranitelnost a konečnost života, což může vyvolávat úzkost a strach z toho, co by se mohlo stát (Michalčáková et al. 2011: 110-111).

Vrchol projevované úzkosti ze smrti se často objevuje kolem dvacátého roku života. Mladí lidé v tomto období často začínají prožívat obavy spojené s možností předčasné smrti, která by jim znemožnila realizovat své sny a plány. Tato úzkost může být spojena s hledáním vlastní identity, seberealizací a tlakem ze strany společnosti a rodiny ohledně budoucnosti (Kisvetrová, Králová 2014: 45).

6.1.2. STŘEDNÍ VĚK

S příchodem vlastních potomků může dojít k další etapě strachu ze smrti, která je často spojena s úmrtím blízkých osob a uvědomováním si vlastního stárnutí a odpovědnosti za rodinu. Tento strach může být posílen ztrátou milovaných, což jedincům připomíná jejich vlastní zranitelnost. Také se mohou cítit ohroženi vzhledem k vlastnímu stárnutí a strachovat se o to, jaká budoucnost čeká je samotné, ale také jejich rodinu. Tato etapa může vést k hlubšímu hledání smyslu života a k intenzivnějšímu zaměření se na otázky související se smrtelností člověka (Kisvetrová, Králová 2014: 45).

6.1.3. STÁŘÍ

Starší lidé, kteří se potýkají s narůstajícími zdravotními problémy, mohou mít zvýšenou úzkost ze smrti, protože často nebývají spokojeni s kvalitou svého života a myslí na nejhorsí. Tato úzkost může být spojena s obavami z budoucnosti, bezmoci a závislosti na druhých. Navzdory těmto obavám mohou starší lidé obecně vnímat smrt jako přirozený závěr svého života. S postupujícím věkem mohou lépe přijímat skutečnost, že smrt je nevyhnutelnou součástí lidského života a nacházet v ní určitý smysl (Kisvetrová, Králová 2014: 45).

6.2. SMRT A GENDER

Ženy jsou v naší kultuře vykreslovány jako osoby, jejichž povaha obvykle vyčnívá výraznou emocionalitou a citlivostí. Jsou schopny intenzivně prožívat jak štěstí, tak i neštěstí. Jejich reakce na různé situace bývají často hluboce emocionální a silnější, než je možné vidět u mužů. Jsou často vnímavé k potřebám ostatních a schopny se vcítit do jejich situace, což je činí často empatickými a schopnými projevovat soucit ve velké míře (Poněšický 2008: 38).

Právě emoce a city hrají hlavní roli v otázce smrti. Tyto faktory způsobují, že ženy často prožívají vyšší úzkost a obavy ohledně ztráty blízkých a vlastní smrti. Výzkum provedený Johnem Piercem na amerických vysokých školách jasně potvrdil, že ženy čelí větší úzkosti spojené se smrtí. Dokonce i ženy ve středním věku, které procházejí menopauzou, vykazují větší strach ze smrti než muži. Menopauza, přicházející kolem padesátého roku

života žen, je symbolickým ukazatelem konce reprodukčního období ženy a blížícího se stáří. Znatelný rozdíl emocí v otázce smrti klesá až kolem šedesátého roku života a začíná se srovnávat s muži (Kisvetrová, Králová 2014: 47).

Muži jsou v naší kultuře vyobrazováni jako racionalisté, kteří kladou větší důraz na rozumové uvažování a logické úsudky než na citové projevy. Utlumují své emoce a vnímání srdce, snaží se „ovládat“ svět kolem sebe, stejně tak je jejich snahou ukazovat sílu a mužnost na úkor emocí. Již zmíněné zaměření na racionalitu, sílu a kontrolu potlačuje i citlivost na vnímání vlastní smrtelnosti. Odtazitostí od emocionálních aspektů života se snaží pozdvihnout nad realitou a zaměřují se na získávání moci a úspěchu (Poněšický 2008: 85-88).

6.3. VÝZNAM BAREV V OTÁZCE SMRTI

Poslední odstavce teoretické části jsou věnovány rozlišení významu jednotlivých barev, a to z hlediska jejich psychologických aspektů a toho, jak mohou ovlivnit vnímání smrti. Pro účely této bakalářské práce byly vybrány černá a bílá, které jsou typické pro kontext zkoumaného tématu.

6.3.1. ČERNÁ

Pro mnoho lidí je černá barva spojována s temnotou a neznámým, což vede k asociacím s koncem a neexistencí. Vyvolává pocity strachu a úzkosti, protože lidská mysl často spojuje temnotu s nebezpečím. Dalším psychologickým aspektem spojeným s černou je schopnost vyvolávat pocit smutku, což se odráží v pohřebních obřadech, kde je tato barva často používána jako symbolizace ztráty a žalu (Dylevský 2005: 179).

6.3.2. BÍLÁ

Jednou z nejčastějších asociací s bílou barvou je pocit čistoty, nevinnosti a neutrality. Je to barva, která evokuje pocity svěžesti a bezúhonnosti, což se projevuje například ve spojení s pohřebními obřady, kde bílá symbolizuje přechod zemřelého do nového života v nevinnosti a čistotě. Nicméně bílá barva může také představovat naději a nový začátek.

V mnoha kulturách je používána na pohřbech jako symbol víry v život po smrti a v návrat duše do nového života (Martinek 2014: 48).

7. VÝZKUM VNÍMÁNÍ SMRTI V MEZIGENERAČNÍ PERSPEKTIVĚ

V empirické části práce se budu věnovat vlastnímu výzkumu vnímání smrti v mezigenerační perspektivě. Začnu rozborem metodologie, včetně výběru respondentů a způsobu sběru dat.

7.1. METODOLOGIE

7.1.1. ZPŮSOB VÝBĚRU VZORKU

Pro výběr vzorku populace a účely této studie byla použita metoda nepravděpodobnostního výběru. Tento typ výběru je charakterizován tím, že určití členové zkoumané populace mají vyšší pravděpodobnost být zahrnuti do výzkumu než ostatní. Mezi hlavní přístupy této metody patří kvótní výběr, účelový výběr a jeho různé varianty, řetězový výběr a příležitostný neboli nahodilý (Toušek 2012: 53).

7.1.2. ÚČELOVÝ VÝBĚR

Účelový výběr je metodika používaná v kvalitativním výzkumu, při které jsou respondenti nebo informátoři vybíráni na základě specifických kritérií stanovených výzkumníkem pro daný výzkum. Výběr respondentů se provádí na základě odborného posouzení, které upřednostňuje ty jednotlivce, kteří nejlépe odpovídají cílům a potřebám daného výzkumu. Účelový výběr umožňuje výzkumníkovi selektivně vybírat respondenty s ohledem na jejich schopnost poskytnout relevantní informace nebo perspektivy k danému tématu či otázce zkoumání. Tímto způsobem je možné dosáhnout hlubšího porozumění fenoménu či jevu sledovaného v kvalitativním výzkumu. (Toušek 2012: 56-57).

7.1.3. VÝBĚR TYPICKÝCH PŘÍPADŮ

Podkategorií účelového výběru je výběr typických případů, známý také jako „typical case sampling“. Tato metoda zahrnuje záměrný výběr respondentů, kteří se výrazně neliší od ostatních v populaci z hlediska stanovených kritérií. Vybraní jsou považováni za reprezentativní příklady pro zkoumané téma nebo jev, ať už z hlediska jejich

charakteristik nebo zkušeností. Jde tedy o výběr respondentů, kteří představují typické případy v rámci studované populace a poskytují vhled do běžných jevů či situací spojených s daným tématem (Toušek 2012:57).

7.2. VYMEZENÍ VZORKU

Pro definování populace byli vybráni zástupci tří generací: Baby Boomers, Generace X a Generace Z. Rozhodnutím k výběru respondentů právě z těchto generací je fakt, že tito lidé zažili odlišné historické události a žili v odlišných dobách, což mělo vliv na formování jejich hodnot, přesvědčení a pohledů na svět. „Baby Boomers“ představují generaci narozenou po druhé světové válce, „Generace X“ zahrnuje jedince narozené v 70. letech a „Generace Z“ zahrnuje ty, kteří se narodili od konce 90. let 20. století do počátku 21. století. Zástupci různých generací byli vybráni proto, aby poskytli různorodé pohledy na toto tématu, které se mohou lišit v závislosti na jejich životních zkušenostech a sociokulturním kontextu, ve kterém vyrůstali.

7.2.1. GENERACE BABY BOOMERS

Lidé, kteří spadají do této generace, se nyní nacházejí v penzi, neboť patří do generace lidí narozených mezi lety 1946 a 1964, což je období označované také jako „baby boom“ díky výraznému nárůstu populace po druhé světové válce. Tato generace byla ovlivněna ekonomickým růstem poválečného období, pokrokem technologií a kulturními změnami 60. a 70. let. Pokrok v medicíně výrazně snížil úmrtnost novorozenců, což mělo za následek vysokou porodnost a ekonomické oživení po válce (Zemke, Raines & Filipczak 1999: 65).

7.2.2. GENERACE X

Generace X, často označovaná jako „Husákovy děti“, se rodila v 70. letech v důsledku vysoké porodnosti, kterou podpořila politika komunistické strany. Tato propopulační politika umožňovala rodičům získat různé druhy výhod, jako byly novomanželské půjčky, podpora bydlení a zvýšené příspěvky na děti. Po roce 1989, kdy došlo k transformaci ekonomiky, měla generace X mnoho příležitostí k osobnímu rozvoji

a kariérnímu růstu. V současnosti se členové této generace nacházejí ve středním věku, mají dobře placená zaměstnání a jsou na vrcholu svých profesních kariér. Nicméně hromadný odchod této generace do důchodu by mohl představovat výzvu pro důchodový systém, zejména v kontextu klesající porodnosti a rostoucího počtu důchodců ve srovnání s počtem aktivně pracujících lidí (Stražilová 2013).

7.2.3. GENERACE Z

Generace Z, označovaná často jako „digital natives“, je skupinou lidí narozených v období mezi roky 1995-2009. Jejich formování do dospělosti probíhalo v době, kdy svět čelil rozmanitým výzvám, včetně ekonomické nejistoty a rychlého technologického pokroku. Oproti svým předchůdcům mají členové této generace zcela jiný vztah k technologiím, neboť se narodili do digitální éry, kdy internet a mobilní zařízení byly běžnou součástí každodenního života. Jsou zapojeni do online světa již od útlého věku a využívají sociální média, online komunikaci a digitální zdroje jako nedílnou součást svého života. To umožňuje neustálou propojenost se svými vrstevníky a globálním děním, což ovlivňuje jejich chování, postoje a způsob myšlení. Tato generace se vyznačuje také vysokou mírou individualismu a inkuzivity. Jsou otevřeni různorodosti a diverzitě, a to nejen v rámci kultur, ale i v názorech a životních stylech. Lidé patřící do této generace jsou často aktivními podporovateli sociálních změn a snaží se podílet na řešení globálních problémů, jako jsou klimatické změny, rasové nebo ekonomické nerovnosti (McCrindle 2014: 12-15).

8. INTERPRETACE VÝZKUMU

Během výzkumu byly vedeny polostrukturované rozhovory. Celkově bylo provedeno 12 rozhovorů. Tyto rozhovory byly konkrétně vedeny s 8 ženami a 4 muži, délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí od 30 do 60 minut. Respondenty byli lidé z blízkého okolí, což se v případě tohoto citlivého tématu ukázalo jako vhodná volba, neboť byli ochotni hovořit otevřeně a bez zábran. Všichni respondenti souhlasili se zveřejněním jejich skutečných jmen pro účely této práce.

Tato práce si klade za cíl poskytnout hlubší a komplexnější porozumění lidského pohledu na smrt a související témata prostřednictvím mezigeneračního kontextu. Budou zkoumány jednotlivé názory, postoje a emocionální reakce respondentů. Pozornost bude věnována otázkám, zda je vnímání smrti skutečně tabuizováno a jak je ovlivňováno věkem, genderem a emocionálními faktory, stejně jako tomu, jak lidé reflektují problematiku pohřbívání, nebo vlastní smrti.

8.1. VNÍMÁNÍ SMRTI

V první otázce jsem se respondentů dotazoval, co v nich vyvolává slovo smrt. Jelikož se jedná o téma, které vyvolává spoustu emocí, zajímá mě, jak ho lidé vnímají. Zda se této události obávají a jak ji celkově vnímají.

Tomáš (48): „*No nevím, jako... No, nejsem smutnej, nejsem veselej, jako nic. Je to prostě... smrt je prostě jako stav, který je... který patří k životu, nebo já nevím, jak bych to řekl. To je prostě období, kdy člověk odchází ze života... Smrti se nebojím... víš, proč si ji nebojím? Protože stejně přijde. Buď přijde jako teď, nebo potom, nebo někdy. Ale přijde na každého.*“

Petra (50): „*Smrt je... smrt je konec... konec v tomto životě... Nejsme nesmrtelní, možná, že je to pro mě nepříjemná myšlenka v souvislosti se smrtí mladého člověka. Ale pokud by přišla ve věku... asi ani nedovedu identifikovat přesný věk, ale prostě ve stáří, dejme tomu 80+, tak je to přirozená součást života pro mě. Ale nebojím se, protože doufám, že přijde ještě něco po.*“

Jiří (51): „*Tyjo, smrt je podle mě definitivní konec života, jedince. Dneska už, když to беру tak všeobecně, tak to ve mně nevyvolává téměř nic, беру to jako přirozenou věc života... Nebojím se smrti, myslím si, že už ne, že už jsem se s tím smířil. Čím je člověk starší, tak si myslím, že už s tím jakoby počítá, nebo už mě to asi v tomhle věku... už by mě to tolik nepřekvapilo. Záleží na tom teda, kdy ten člověk umře, že jo. Pokud umře ve třiceti, ve čtyřiceti, tak jako s tím mám větší problém, než když umře v sedmdesáti, v osmdesáti, kdy už je prostě na odchodu.*“

Jiří (75): „*Zatím o tom moc nepřemějšlim, dokud se pohybuju, tak o tom vůbec nevím.*“

Kateřina (22): „*Co podle mě znamená smrt? Něco, co se musí stát, ale co nechci, aby se stalo. Takový zvláštní pocit... Asi jako neumím vlastně přijmout to, že všichni jednou umřeme, i když to tak je. Nechtěla bych umřít, prostě... Smrti se asi jako bojím, nevím, co mě čeká, co jako bude, jaká jako bude a tak no.*“

Lenka (47): „*No tak je to ukončení života, jsou to určitě záporný nějaký emoce... Smrti se bojím, rozhodně ano, a každý se určitě bojí smrti. Asi jak to bude probíhat, nebo nevím... jak to bude probíhat asi, no. Jestli to bude dlouhý, nebo nevím. Asi, asi tak, no. Nechtěla bych... chtěla bych usnout, tak, a už se neprobudit.*“

Eliška (19): „*Nějakej konec nějakýho období, který nikdo neví, jak dlouho bude trvat... ale spíš, co je po smrti. Jestli jako něco je, a nebo prostě, co se děje. Já... nemůžu si to ani představit, jakoby, co by mohlo být po smrti... Nevím, já to cítím jako takový, jakože já se toho bojím, takže z toho cítím takovej strach a nebezpečí, nevím. Jako myslím si, že pro někoho, kdo je třeba nemocnej... hodně, tak to pro ně může být jako takový, jako že už se těší na to, až bude jako osvobozenej od toho, ale pro mě ne.*“

Hana (75): „*Smrt je ukončení pozemskýho života, v posmrtný život nevěřím. Smrti se bojím jako každý normální člověk, vyvolává to ve mě obavy z neznámého.*“

Ondřej (25): „*Smrt je podle mě konec... konec života. Jakmile někdo umře, tak tím to všechno skončilo, podle mě. Potom už jako není nic vůbec. Já ji беру jako přirozenou součást života, nebojím se. Nemám na to ani kladnej, ani zápornej nějaký názor.*“

Respondenti ve svých odpovědích často zmiňují smrt ve spojení s ukončením či koncem života. Muži jednoznačně odpověděli, že se smrti nebojí a většinou v nich nevyvolává ani kladné, ani záporné emoce. Jak jsem již v kapitole 6.2. zmínil, muži jsou často představováni jako jedinci, kteří přiřazují větší váhu rozumovému myšlení a logice spíše než projevům emocí. Jejich postoj je tedy spíše neutrální a vnímají smrt jako přirozenou součást života.

Na druhé straně ženy často projevují výraznou emocionalitu a citlivost. Jejich reakce na různé situace bývají často hluboce emocionální a intenzivnější než u mužů. S tím pozitivně korespondují výpovědi žen, které uvedly, že se smrti bojí, vyvolává v nich negativní či nehezké pocity. Často zmiňují pocit z neznámého či obavy, jaká smrt asi bude a co bude následovat.

Někteří respondenti vnímají smrt negativně zejména v případě mladých lidí. Naopak pokud se smrt týká starých či nemocných lidí, je vnímána jako přirozená a spíše pozitivní událost.

8.1.1. VÝVOJ VNÍMÁNÍ SMRTI V PRŮBĚHU ŽIVOTA

Dále byli respondenti dotazováni na to, zda se během jejich života změnil postoj ke vnímání smrti. Jak jsem již zmínil v teoretické části, největším strachem ze smrti u mladých lidí je obava z nedostatečně prožitého života a také tlaku na jejich budoucnost ze strany rodiny. Tento strach dosahuje vrcholu kolem dvacátého roku života, kdy nejčastěji dochází k dokončování středních škol a následnému výběru škol vysokých, potažmo prací. Kolem padesátého roku života může člověk zažít další fázi strachu ze smrti, která často souvisí s úmrtím blízkých osob a uvědoměním si vlastního stárnutí a odpovědnosti za rodinu. S věkem mohou lidé lépe akceptovat skutečnost, že smrt je nepochybně součástí lidské existence.

Tomáš (48): „*No, když jsem byl malej, tak jsem nad tím určitě nepřemýšlel. Ne... to je člověk, to přemýšlí úplně nad něčím jiným, to ho zajímají jiný věci... Ne, nikdy jsme o tom nemluvili.*“

Petra (50): „*Vnímání smrti se u mě změnilo v souvislosti s mojí prací. Smrt pro mě byla asi jako pro každého tabu. A dneska už vím, že se na smrt... že se s tím dá i vyrovnat. Že to nemusí být traumatizující záležitost. Že lidé, kteří umřou doma, a je s tím rodina srovnaná, oni jsou s tím srovnány, tak to nemusí být za každou cenu prostě traumatizující.*“

Jiří (75): „*No tak víš co, no... spíš je to jinak, třeba že jo, si starší. Teď je jiný náhled na to, jo. Jako dítě no, to tak nevnímáš. No neměli jsme na to ani čas, ani jsme to tak nevnímali, jo.*“

Kateřina (22): „*No, když jsem byla malá, tak jsem smrt asi nevnímala vůbec. To právě asi bude s tou prababičkou možná, když to tak přemýšlím. Jako asi rozhodně s věkem nad tím člověk začne víc přemýšlet, jako jaký to asi právě může bejt, nebo takhle jako malý dítě vás to asi tolik nenapadne, jaká asi je smrt. Ale třeba vím, jakože když jsem měla kočku, jakože byl to mazlíček... tak jsem jí měla od mala až jako doteď, než mi umřela. A od určitýho věku jsem jako přemýšlela nad tím, jaký to bude, že umře. A tak jsem si říkala, že jednou umře, ale dřív jsem nad tím jako nepřemýšlela.*“

Lenka (47): „*No, tak jako... když jsem byla mladší, tak ano. Tak asi jsem tomu nepřikládala takovou... tak jsem to nebrala asi tak vážně, nebo já nevím. Ale tak... tak teď vím asi, co mě čeká, no... Ne, určitě ne, asi jsem se ani neptala, ani moje děti se mě na to nikdy neptaly.*“

Adéla (25): „*Tyjo, asi... tím, jak jsem se s tím nikdy nesečkala, tak asi jsem nad tím ani nikdy nepřemýšlela. Nevím, dřív mi asi přišlo, že jsem jako nestihla nic zažít a prožít, ale dneska už takovej pocit nemám. Že asi i kdybych umřela teď, tak si jako řeknu, že to byl dobrej život... No jako nevybavuju si situaci, že bych jako se na to někdy ptala, nebo že by mi o tom někdy říkali, protože si nevybavuju ani situaci, že jako... by umřel někdo, o kom by mi to měli třeba říct.*“

Hana (75): „*Určitě. Mám děti, vnoučata, rodinu a jejich smrt si nedokážu představit. Mám o ně strach. Jako mladá a svobodná jsem tohle neřešila.*“

Petra (31): „*Takže jsem se ehm... jako svoji vlastní smrti jako nikdy nebála, ale od té doby, co je, co mám velkou zodpovědnost, za to vychovávat dítě a spoustu zodpovědnosti za to předat mu spoustu věcí atd... a čím dál tím víc si uvědomuju, že jako bych to nemohla udělat tomu okolí, já sama o sebe se nebojím.*“

Z výpovědí vyplývá, že respondenti smrt v mladším věku nevnímali, nebylo to pro ně důležité téma, smrt je nijak neovlivňovala. S nástupem dospělosti se jejich vnímání mění, jak říká Petra (31), hlavním aspektem změny v postoji ke smrti jsou vlastní potomci, kvůli nimž začínají mít strach o jejich budoucnost spíše než o svou vlastní.

V rodinách respondentů nebyla smrt považována za téma, o kterém by se mluvilo či mluvit mělo. Pouze Hana (75) poznamenala: „*V naší rodině bylo mluvit o smrti úplně normální.*“ Všichni ostatní jednoznačně potvrdili, že s nimi o smrti rodiče nikdy nemluvili. Takový přístup může posilovat domněnky tabuizace tohoto tématu v současné české společnosti.

8.2. PREFERENCE VLASTNÍHO POHŘBENÍ

Otázku na vlastní způsob pohřbení jsem položil na základě výzkumu Nešporové (2013), kde uvádí, že v roce 2010 bylo 81 % zemřelých zpopelněno. Mým zájmem bylo zjistit, zda moji respondenti budou taktéž preferovat kremaci či nikoli. Popřípadě jaké jiné způsoby pohřbívání jsou jim blízké.

Tomáš (48): „*Jako člověku to je asi úplně jedno, ne? Když umře, tak je mu to úplně jedno. Možná asi spálit... Tak moderní je, že to, to ne, že se pálí dneska. Neplatíš hrob jako 20 na 20, ale 5 na 5. Nevím, jako ty vole, nad tím jako nepřemejšlim. Ale teďkon se jako většina, jako 90 % se spálí, já jsem neviděl, jako teďko, že byl pohřeb, který by jako se nepálil, jo.*“

Petra (50): „*Přemýšlím, co by pro mě bylo lepší. Jestli pohřbit do rakve, nebo spálit. No, to v tom nemám úplně jasno. Rozhodně bych nechtěla mít hrob. Protože si myslím, že když někdo chce vzpomínat na pozůstalýho, tak na něj vzpomíná v průběhu celého roku. Nebo v podstatě, když si vzpomene, když je mu smutno. Nemusí to být daný nějakým datumem*“

v kalendáři, aby chodil upravovat hrob a na povel se chodil rozloučit. Takže já možná, že bych si přála být rozptýlená... můj popel na místě, kde to mám ráda.“

Jiří (51): „Určitě bych chtěl bejt spálenej. A nejradši bych byl zakopanej někde na nějakým místě, který jsem měl rád. Třeba na zahradě, ale zase mám obavy z toho, abych tam nestrašil (smích). Ale jinak někde za skleníkem, v rohu. Nebo... nebo třeba pod pilou, pod hoblovkou zahrabanej. Jako rozhodně nechci ležet někde na hřbitově, jo.“

Františka (69): „Zpopelněná, já nevím proč, no víš, asi i kvůli práci. Protože už jsme několik pohřbů vlastně zařizovali, tak je s tím i dost velkej problém, i tuhlecto. S hudbou byl taky problém v létě, to jsou dovolený, tak to hudbu neseženeš, když to zas zmrzlo, neměl ti to kdo vykopat, byly s tím problémy. Takže klidně ať mě rozprášej, nevadilo by mi to. Klidně na nějakým pěkným místě.“

Jiří (75): „No tak určitě zpopelněný, už dneska, kvůli pozůstalým, a je to rychlejší. Málo už se dává do země. Je to finančně náročné, jo... normálně do hrobu, do hrobu, teda, no, do urny. Tam kde mám rodiče, do... do společnýho hrobu, ale v urně.“

Kateřina (22): „Asi nejsem pro nějakej klasicej ten, že by mě někdo dal na hřbitov. To určitě ne, to si nepřeju, to nechci. Ale... jako... asi zpopelněná. Protože... někde, nevím, aby si mě jednou děti daly na zahradu třeba a daly tam strom, nebo to už nechám na nich. Ale aby mě měly u sebe, když budou chtít přijdou, když ne tak ne... prostě aby pak nebyly jako to vidím u nás, že se musí jít na hřbitov, protože dušičky bla bla. Prostě takhle bysme byly spolu kdykoli bez nějakejch věcí, který by se jako měly dělat.“

Lenka (47): „Zpopelněná, asi zpopelněná, jako, nevidím v tutom, jestli tak, nebo tak, asi zpopelněná. A já ještě bych osobně si chtěla nechat tu urnu doma, no... třeba manžela, nebo tak...“

Petra (31): „Hele, mně je to vlastně asi úplně jedno. Stejně to nebude na mně, tak ať si se mnou dělají děti, co chtěj, nechám to na nich.“

Eliška (19): „Do rakve. Nemám k tomu důvod, ale do rakve. Mi přijde jako, nevím jestli je dobrý slovo říct hezký, ale takový to jako, když jsou ty rodinný hrobky... takže jako jsou pospolu i po tý smrti, tak.“

Adéla (25): „*Nevím. Chtěla bych asi, aby ze mě vyrostl strom... jo to by se mi líbilo. Asi možná někde jako, asi jako s dalšíma miliony lidma, to asi ne. Ale... no tak asi na nějakém jako mém oblíbeném místě, ale takový místo ještě nemám, takže nedokážu specifikovat.*“

Ondřej (25): „*Takhle, vždycky jsem chtěl být jako do rakve, když jsem nad tím přemýšlel někdy. Ale v poslední době, kdy se začínaj objevovat jako takový ty moderní způsoby, tak bych... vůbec by mi nevadilo být zpopelněnej a z toho popela aby vyrost třeba strom právě někde na tý zahradě. Ve finále možná by mi nevadilo ani bejt rozprášenej.*“

Mezi respondenty převažuje kladný názor na spalování. Starší generace zmiňuje finanční důvody nebo také to, že by následně chtěli být rozprášeni či pohřbeni alternativně. Důležitým aspektem je také to, aby byli na nějakém pěkném či oblíbeném místě. Dvě z respondentek také uvedly, že by preferovaly pohřební někde v blízkosti svých milovaných, aby spolu mohly být kdykoli. Návštěvy hřbitovů označují za nucené, což je zároveň i nedůstojné pro zemřelé. Několik respondentů dále uvedlo, že nechtějí být na hřbitově, ať už z již zmíněných finančních důvodů, z důvodu toho, aby neleželi mezi dalšími tisíci mrtvých, nebo je neoslovuje právě již zmíněná nutnost docházení a starání se o hrob.

Velkým překvapením je zájem starší generace o rozprašování popela na vybraném místě, naopak nejmladší respondentka (19 let) touží po pohřbení v rakvi společně s rodiči. Její výpověď může být ovlivněna právě se rozvíjejícím pocitem zranitelnosti a stálou závislostí na rodičích.

8.2.1. PŘEDSTAVA VLASTNÍHO POHŘBU

S otázkou způsobu pohřbívání úzce souvisí i otázka, jak by měl vypadat ideální pohřeb. Proto byli dotazovaní konfrontováni i s takovou otázkou, výstupem bude porovnání jednotlivých výpovědí, zda se shodují, nebo na to jednotlivci nahlížíjí individuálně.

Tomáš (48): „*Pořádná párty. Jak by měl vypadat? Vesele, žádný smutnění.*“

Petra (50): „*Můj pohřeb? Tak, v první řadě musím říct, že jsem dřív si svůj pohřeb nepřála, protože... přišlo mi, že je to zbytečné mučení pozůstalých, kdy se rozesmutní. Ale*

na to jsem názor změnila, protože v průběhu svého života a ze zkušenosti vím, že tím pohřbem se v podstatě jakoby oficiálně blízky rozloučí se zemřelým. A můj pohřeb by měl vypadat tak, že rozhodně, rozhodně, což mám jasno, bych nechtěla, aby tam mluvil nějaký zaměstnanec pohřebního ústavu, absolutně neosobní, byť proslov by byl připravený rodinou. Chtěla bych to mít ve stylu Láska nebeská. Prostě vtipně zavzpomínat s písničkama, s připomenutím všech blbostí, kterých jsem se za život dopustila. A netraumatizovat hosty na pohřbu. Spíš opravdu, aby si zavzpomínali a v sobě uzavřeli to, že už tady nejsem.“

Kateřina (22): „No, tak rozhodně bych chtěla, aby přišli lidi v černém, jo... Protože černá, jako, to je stylová barva, já sama nosím jenom černou, takže to rozhodně... Ale zároveň nechci, aby jim po mně bylo nějak smutno, ale myslím si, že asi je na pohřbu smutno. Že asi nejde ho zařídit tak, aby byl jenom jakože šťastnej. Ať... každej by chtěl, tak si myslím, že to nejde. Ne aby jenom tam brečeli, ale jako jasně, aby si užili i nějakou zábavu, dobře se najedli a opili se třeba nejlépe, nebo něco takového. Ale jo, aby byli spíš šťastný, ale myslím si, že nejde se vyhnout tomu, aby tam nebyli smutný, jako lidi. A ideálně nevím, aby třeba každý řekl něco dobrého se mnou, nějaký vzpomínky, nebo tak.“

Lenka (47): „Ježíšmarja, můj pohřeb, jo. Tak určitě, no nevím, tak aby tam přišli ti, co mě měli rádi... ježíš mně se chce rvát. No a aby se všichni rozloučili ti, co mě měli rádi, to je asi blbý... to... nechci se o tom už bavit... (pláč).“

Eliška (19): „Tak asi, jak jsem říkala, asi bych jako nechtěla, aby kvůli mně ty lidi jako nějak... chápu, že to k tomu patří, jo, ale... určitě bych nechtěla, jako aby... nějak extra truchlili kvůli tomu ty lidi, nebo takhle.“

Adéla (25): „Můj pohřeb? No určitě nechci, aby šli lidi v černý, to mi přijde jako, že přesně s tím je ta smrt zbytečně moc spojovaná. Ale... nevím, asi nechci, aby to bylo jako smutný. Spíš, aby jako... nevím, než aby byly nějaké jako srdcervoucí proslovy, tak bych tam radši jako chtěla něco, jako nějaký dobrý vzpomínky, než, nevím... tam podle mě všichni pak říkají hrozný blbosti.“

Hana (75): „Pohřeb by neměl být dlouhý. Určitě by neměl mít řeč řečník pohřební služby, ale někdo, kdo je v té chvíli schopný promluvit, ze známých lidí. Chtěla bych zahrát

písničku, kterou jsem měla ráda... tak mi to přijde správné. Můj pohřeb by měl být veselý, protože mám ráda smích, mám radost ze života. Nejsem si ale jistá, že bych si obřad přála... vždycky jsem si říkala, že člověk se má s tímto světem rozloučit, a to pro mě vždycky představoval pohřeb. Jak ale jdou léta, na obřadu bych netrvala, jen při ukládání, nebo rozptylu bych chtěla mít své lidi kolem sebe.“

Ondřej (25): *„Nevím, asi bych chtěl umřít v létě, aby bylo sluníčko. Aby byla taková pozitivní atmosféra. Chtěl bych, aby to bylo klidně na zahradě. Na zahradě u baráku, aby se sešli jako nejbližší.“*

Představa vlastního pohřbu je u všech respondentů téměř univerzální. Pouze jedna respondentka nedokázala na otázku o svém pohřbu odpovědět, jelikož se při své výpovědi rozplakala a odmítla pokračovat v této otázce.

Dobrá nálada a pozitivní atmosféra se ve všech případech shoduje i přes to, že sami respondenti jsou si vědomi tohoto nelehkého přání a osobně nikdy nezažili pohřeb bez smutnění a pláče. Čtyři respondenti jednoznačně odmítli smuteční řeč zprostředkovanou pracovníkem pohřební služby. Takové rozloučení vnímají jako neosobní a neucitivé. Většina respondentů si přeje rozloučení prostřednictvím veselé písničky, jejich fotek nebo videí, které reflektují jejich nejšťastnější okamžiky.

8.3. NÁZORY SPOJENÉ S EUTANÁZIÍ

V další otázce se zabývám tématem eutanázie, která je chápána jako symbolický akt ukončení života lékařem, na vlastní žádost pacienta. Jelikož tato rozporuplná volba vlastní smrti není v České republice legální, zajímají mě argumenty společnosti, zda by tuto volbu uvítala, popřípadě za jakých okolností.

Petra (50): *„Leckdy u konkrétních případů bych tu eutanázii rozhodně viděla, že je na místě. Ale zároveň mám strach s jejím uzákoněním, protože se trošku bojím zneužití. U nevléčitelně nemocných, u lidí, kteří prostě si to sami přejou a jejich stav je absolutně nedůstojný, tam bych byla pro. U hodně starých lidí, kteří si přejou umřít, mají, dejme tomu, bolesti, za mě se dneska uměle prodlužuje věk úplně někdy nesmyslně.“*

Jiří (51): „*Nemám s tím problém. Když ty lidi fakt jsou nemocný, a nebo... a nebo, ne že by chtěli umřít, to jako bych taky asi jako neviděl nějak příznivě, protože ten člověk nemůže být... nemusí být smyslu... smysluplně. Ale pokud je člověk nemocnej, tak stoprocentně, jsem pro eutanázii. Kdyby byl zdravěj, tak ne, to bych se ho snažil jakoby léčit na psychiatrii nejdřív.*“

Františka (69): „*Hele, asi takhle. Kdybych byla hodně nemocná, opravdu jsem ležela a nevěděla jsem o světě, tak ať mi to zmáčknu. Protože... Ale zase pro ty lidi třeba, který mají hlavu a vnímají a tudleto všechno, tak pro ty je to asi bych... já nebyla. Ale když teda on leží, neví o sobě nic, ale oni ho udržují při životě, tak bych to zmáčkla. Ty se sám rozhodnout, když ležíš, nevíš o sobě, nemůžeš. No ale já bych toto asi, jo, zavedla. Protože to je opravdu trápení pro všechny. Zdravěj člověk určitě ne no, podle mě ne, protože dostal vlastně to, že ten život dostal.*“

Kateřina (22): „*No tak rozhodně bych byla pro, aby to bylo možný. Myslím si, že by měl mít člověk jakoby, možnost nad tím to sám jako rozhodnout. I když. Jsou pak jakoby, lidi na tom psychicky už tak, že vlastně vůbec nevnímají třeba tu realitu a tak. Takže prostě si myslím jako, že rozhodně to zavést, protože když pak jako už ten člověk je odkázaný jenom na to, že prostě někde leží a trápí se a není tam jako šance na to, aby se nějakým způsobem vyléčil. Nebo jako už to vlastně je jenom horší a fakt jenom leží a nevím... opravdu už jako musí nosit pleny vlastně. Nebo asi třeba nemůže přijímat potravu nebo něco takovýho. Tak si myslím, že je to rozhodně jako lepší, protože si myslím, že ten člověk se jenom trápí jako. No myslím si, že je to trápení jenom, pro toho člověka, a i jeho okolí. Určitě by to muselo být nějak ošetřený. Nějakým zákonem nebo něčím. Ale myslím si, jako aby si to pak tady každej zamenul, že jo... tak jako sebevraždy jsou, a tak jako budou dál. Tak ať teda se ten člověk jako zabije nějak, ale ne takhle. Nechala bych to jako pro tyhle ty případy no. Kdy opravdu jako lidi... už je pro ně těžký žít. Nebo nepříjemný. Nebo omezující no.*“

Hana (75): „*Mám velice kladný názor. Člověk by měl mít právo se rozhodnout, jak svůj život ukončit... pro člověka by to bylo vykoupením a myslím si, že většina lidí by si tento krok v utrpení a bolesti přála.*“

Ondřej (25): „*Tak myslím si, že by to asi, pokud to ještě není, tak by to mělo být povolený u nás. Protože když jsou potom lidi starý a jsou to jenom ležáci, tak jednak oni se musí trápit, si myslím. Ale i lidi, co se o ně starají. To musí být náročný, když potom ten člověk jenom leží. A vlastně musí mít neustále někoho, když to řeknu blbě, za zadkem. Tak si myslím, že spousta těch lidí by si tu eutanázii přálo. Ale zase nevím, aby to nebylo zneužívaný.*“

Všichni respondenti uvedli kladný vztah k otázce eutanázie v případě nemocných lidí. Při představách vlastní nevyléčitelné nemoci, kdy by byli připoutáni na lůžko, by raději svůj život legálně ukončili. Jednak by se sami nechtěli trápit, ale ani své okolí v případné péči o ně.

Dotazovaní ale také vnímají obavy ze zneužívání této služby, protože zdravý člověk, dle jejich výpovědí, nemá mít možnost ukončit svůj život. Pokud se člověk nachází ve složité životní situaci, časem a s pomocí se dokáže jeho stav zlepšit. V případě „eutanázie pro všechny“ by mohlo docházet k úmrtím jedinců v produktivním věku z důvodu dočasné slabosti. Respondenti takové úmrtí označují za sebevraždu, které se stávají, ale naštěstí k nim nedochází v takové míře, neboť lidé mohou vyhledat dostupnou pomoc.

8.4. BARVA A SMRT

Téma smrti se často spojuje s barvami, jako je černá a bílá. Černá barva v souvislosti se smrtí, jak jsem již zmínil v kapitole 6.3.1., vyvolává pocity strachu a úzkosti, což vede k asociacím s koncem a neexistencí. Naopak bílá barva znázorňuje pocit čistoty, nevinnosti a neutrality. Také souvisí s pohřebními obřady, kdy symbolizuje přechod zemřelého do nového života.

Tomáš (48): „*Smrt... normálně, tak většinou černá se říká, ne. No, protože to je jako většinou, to k tomu patří, když v černým jako... když v černým jako jdeš na pohřeb.*“

Petra (50): „*No, tak evokuje to černou. Smrt evokuje černou. Ale když si vzpomenu na člověka, kterého jsem, nebo vlastně našeho klienta, kterého jsem doma našla poté, co zemřel, tak možná, že i bílou zářivou, když si vzpomenu na výraz v jeho obličejí... spokojený, srovnaný, prostě zemřel doma, což bylo jeho přání. Byl nemocnej, na smrt se*

v podstatě čekalo, vědělo se, že to brzy přijde, hospitalizaci odmítal. A on ležel ve své posteli naprosto srovnaný. Skoro bych řekla s úsměvem na tváři. No, já to asi nedokážu jako rozlišit, ale když se řekne smrt, tak asi víc ta černá.“

Jiří (51): „Černou.“

Františka (69): „Bílá, nevím proč. Já nevím, já... když někdo umře, nebo to... tak řeknu, bílá. Já nevím, bílá prostě, vidím bílo, všude bílo. Já, já prostě vidím, že když někdo umře, tak vidím cestu bílou. Všechno kolem mě bílý.“

Kateřina (22): „Rozhodně podle mě má černou barvu. Černá barva proto, za první... mi to přijde smutný, tak proto, a za druhé si myslím, že už je prostě jenom a hlavně tma. Mám pocit, že ať prostě pohřbíš člověka, jak ho pohřbíš, tak buď ho dáš pod zem většinou prostě, no vždycky... tak nějak ho dáš pod zem, ale prostě je tam tma. A všude je tam tma. A proto si myslím, že je to černá barva.“

Lenka (47): „Smrt má určitě černou barvu... černou. No nevím, no tak protože je to s tím asi takový, jako tak ten smutek. A smutek je černá, nebo já nevím, tak může to být i... ještě nevím, nevím, nevím. No prostě to mám tak jako smutnou černou, no, nevím.“

Eliška (19): „Černou. Jo... beru to jako asi z toho, jako když je pohřeb, tak všichni jsou v černém, takhle podle toho mám černou.“

Adéla (25): „Smrt? Černou. Ale myslím si, že to jako je spojený s pohřbem a tak. Že už to jako je, myslím si... že to je v podvědomí těch lidí zafixovaný. No ještě možná bílá, Protože světlo na konci tunelu je bílý... jako bílou tam taky vidím, no. Ale je pravda, no... že ta černá je podle mě spíš jako zafixovaná, že jako, že jo... na pohřeb jdeš v černém, smrtka je černá.“

Hana (75): „Myslím, že černou, protože pod smrtí si představuju prázdnotu, prostě že už nic není.“

Ondřej (25): „Bílou, představuju si, když někdo umře, tak z něj vyletí jako... bílý holubičky a vlastně všechno. Když se řekne smrt, tak vidím rakev, ale nad ní je všechno bílý a takhle jsou tam ty ptáci. Takhle si představuju smrt, když se řekne slovo smrt.“

Osm respondentů jednoznačně vnímá černou barvu spojenou s tématem smrti. Mezi hlavní důvody patří spojení černé barvy se strachem, další zmínili zažité zvyklosti černého oblečení na pohřbech nebo také propojenost černé s tmou, prázdnotou či temnotou.

Dva respondenti odpověděli barvu bílou a další dva se mezi těmito barvami rozhodovali. Jedna z respondentek uvádí, že smrt pro ni má barvu černou, ale po zkušenosti se svým mrtvým klientem, který ležel ve své posteli se spokojeným výrazem, by to mohla být i bílá. Tuto barvu v ní pravděpodobně vyvolal pocit spokojeného zemřelého, který si svou smrt přál a odešel s úsměvem na tváři. Druhá respondentka uvedla jako možnost bílé barvy světlo na konci tunelu, což může být spojeno s představou přechodu zemřelého do jiného světa. I přes to se obě respondentky přiklonili spíše k černé barvě, jelikož ji mají více zafixovanou a spojovanou se smrtí.

Je překvapivé, že ti, kteří necítí strach ze smrti a nemají k ní negativní vztahy, ji nakonec spojují s černou barvou vyvolávající úzkost a strach. Tento postoj pravděpodobně vychází z jejich zkušeností a představ o pohřbech, kde je převažující barvou černá.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo prozkoumat a porozumět postojům ke smrti v různých věkových a genderových skupinách, s důrazem na sociokulturní faktory a osobní zkušenosti respondentů. Práce analyzovala to, jak lidé vnímají smrt jako součást života a jak se jejich postoje mění v průběhu věku a životních fází. Dále zkoumala preference respondentů ohledně pohřbu a posledního rozloučení, stejně jako jejich postoje k otázce eutanázie. Cílem bylo také odhalit faktory ovlivňující tabuizaci smrti v současné společnosti a porozumět různým emocionálním reakcím a postojům lidí k této důležité životní události.

Muži většinou vnímají smrt jako přirozenou součást života a zaujímají neutrální postoj, který je spojován s důrazem na rozumové myšlení a logiku. Naopak ženy projevují vyšší emocionální angažovanost v rámci citlivějších témat, často vyjadřují obavy a negativní pocity ohledně otázky smrtelnosti, což může být spojeno s jejich citovou vnímavostí a zkušenostmi.

Výzkum rovněž ukazuje, že vnímání smrti se mění s věkem. Mladší respondenti se často nezabývají otázkou smrti, nebo ji nevnímají jako důležité téma. S nástupem dospělosti a rodičovstvím se ale jejich postoj mění, protože začínají více přemýšlet o budoucnosti svých blízkých. Tyto rozdíly v postojích odrážejí složitý fenomén lidské smrti, který je individuální a proměnlivý.

Dále se práce zaměřila na preference respondentů ohledně pohřbu a posledního rozloučení, kde se ukázala tendence k osobnějším a pozitivnějším typům obřadů. K otázce eutanázie byl zjištěn kladný postoj, zejména v kontextu nevléčitelných nemocí, přičemž se však objevují i obavy z možného zneužití takového práva.

Otázka tabuizace smrti v české společnosti je složitější. Historicky lidé přijímali smrt jako přirozenou součást života a zvládali ji prostřednictvím tradičních rituálů. Dnes však smrt vnímáme jako neočekávaný zásah narušující obvyklý průběh života, kterému se společnost snaží vyhýbat. Kromě úmrtí významných osobností se ve společnosti běžné smrti nevěnuje téměř žádná pozornost. Veliký problém shledávám v komunikaci ohledně smrti na úrovni rodič-potomek. Kromě jediné respondentky nedocházelo v dětství k diskusím na toto téma. Otevřenost v komunikaci od útlého věku by mohla vést

k lepšímu povědomí o tomto tématu. Na základě výsledků z empirické části se domnívám, že smrt v moderní české společnosti je stále tabuizovaným tématem, jelikož o ní lidé nedokáží mluvit jako o všedním tématu.

ZDROJE

Ariès, P. (1981). Invisible Death. *The Wilson Quarterly* 5 (1): 105-115.

Baštecká, B et. al (2003). *Klinická psychologie v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-735-3

Dass, R. (2000). *Stále tady. Přijímání stárnutí, změn a smrti*. Praha: Pragma, ISBN 80-7205-882-7.

Davies, D. J. (2005). *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator. ISBN 978-80-7207-628-4.

Dragomirecká, E., Sedlářová, K., Tomeš, I., & Vodáčková, D. (2015). *Rozvoj hospicové péče a její bariéry*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2941-4

Dylevský, I. (2005). Barvy, barevné vnímání a koloroterapie. *Kontakt*, 7 (1-2): 177-181. ISSN 1212-4117

Haškovcová, H. (2000). *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén. ISBN 80-7262-034-7

Haškovcová, H. (2007). *Thanatologie: nauka o umírání a smrti (2. přeprac. vyd.)*. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-471-3

Kisvetrová, H., & Králová, J. (2014). Základní faktory ovlivňující úzkost ze smrti. *Československá Psychologie*. Praha: Psychologický ústav AV ČR. 58 (1): 41-51. ISSN 0009-062X

Marek, V. (2019). *Eutanázie: definice, historie, legislativa, etika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2575-3

Martinek, R. (2014). *Všechny barvy církve: barevnost křesťanského oděvu a její význam v tradici západní církve*. Ostrava: Moravapress. ISBN 978-80-87853-09-2

McCrinkle, M. (2014). *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*. McCrinkle Research. ISBN: 978-0-9924839-0-6

Michalčáková, R., Lacinová, L., Bouša, O., & Schlesingerová, M. (2011). Strach ze smrti v kontextu citové vazby v období dospívání. *Sociální studia/Social Studies*, 8 (2): 107-120. ISSN: 1803-6104

Munzarová, M. (2005). *Eutanazie, nebo paliativní péče?*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1025-0

Nešporová, O. (2007). Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století. *Soudobé dějiny*, 14 (2-3): 345-378. ISSN 1210-7050

Nešporová, O. (2013). *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-320-2

Nešporová, O. (2013). Století proměn v pohřbívání: od církevního uložení do země ke zpopelnění bez obřadu. *Český Lid*, 100 (2): 183–204. ISSN 0009-0794

Poněšický, J., 2008. Fenomén ženství a mužství. *Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-106-2

Pospíšilová Tomášková, G. (2023). Vliv kremace na životní prostředí [online]. In *Kremace.cz*. [cit. 22.1.2024]. Dostupné z WWW: <https://kremace.cz/blog/vliv-kremace-na-zivotni-prostredi/>

Přidalová, M. (1998). Proč je moderní smrt tabu?/Why is Death Taboo in Modern Times?. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 34 (3): 347-362. ISSN 0038-0288

Ptáček, R., Bartůněk, P. et al. (2012). *Eutanazie – pro a proti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247 4659-3.

Stejskal, D., Šejvl, J. (2011). *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-680-6

Strašilová, G. (2013). „Husákovy“ versus „Havlovy“ děti [online]. In czso.cz [cit. 13.2.2024]. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/52002e2055>

Šejvl, J., Špatenková, N. (2014). „Pohřeb žehem.“ in Naděžda Špatenková (ed.). O posledních věcech člověka: Vybrané kapitoly z thanatologie. Praha: Galén, ISBN 978-80-7492-138-4

Toušek, L. (2012). Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: Hirt, T. et al., Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie, s. 25-106. Plzeň: Západočeská univerzita. ISBN 978-80-261-0122-2

Vymětal, J. (2003). Lékařská psychologie. Praha: Portál. ISBN 80-7178-740-X

Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (1999). Generations at work: Managing the clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in your workplace. New York: Amacom. ISBN 978-08-144-0480 5

RESUMÉ

The aim of the bachelor thesis was to explore and understand attitudes towards death in different age and gender groups, with an emphasis on socio-cultural factors and the personal experiences of the respondents. The thesis focused on analysing how people perceive death as a part of life and how their attitudes change over age and life stages. It also explored respondents preferences regarding funerals and final farewells, as well as their attitudes towards the issue of euthanasia. It also aimed to reveal the factors influencing the taboo of death in contemporary society and to understand people's different emotional reactions and attitudes towards this important life event.

Men generally perceive death as a natural part of life and adopt a neutral attitude, which is associated with an emphasis on rational thinking and logic. Women, on the other hand, show greater emotional involvement in more sensitive topics, often expressing fears and negative feelings about mortality, which may be linked to their emotional sensitivity and experience.

Research also shows that perceptions of death change with age. Younger respondents often do not deal with the issue of death or do not perceive it as an important topic. With the onset of adulthood and parenthood, however, their attitudes change as they begin to think more about the future of their loved ones. These differences in attitudes reflect the complex phenomenon of human death, which is individual and changing.

Furthermore, the thesis focused on respondents' preferences regarding funerals and final farewells, where a tendency towards more personal and positive types of ceremonies emerged. Positive attitudes were found towards the issue of euthanasia, particularly in the context of terminal illnesses, while there are also concerns about the possible abuse of such a right.

The issue of tabooing death in Czech society is more complex. Historically, people accepted death as a natural part of life and coped with it through traditional rituals. Today, however, death is perceived as an unexpected intervention disrupting the normal course of life, which society tries to avoid. Apart from the deaths of prominent personalities, there is little or no attention paid to ordinary death in society. Nevertheless, I conclude from the empirical part of this thesis that the taboo of death in Czech society is not so great. The only, but even bigger, problem I find in the communication about death at the level of parent-child. Except for one respondent, there were no discussions about this

topic in childhood. Openness in communication from an early age may cause better awareness. From the results of the empirical part I believe that death is not tabooed in modern Czech society, people just don't know how to talk about it as an everyday topic.